

HAMDİ'NİN YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVİSİ'NİN EPİK KARAKTERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BAZI TESPİTLER

Mehmet YILMAZ

ÖZET

Bu çalışmada Hamdullah Hamdi'nin Yusuf u Züleyha Mesnevisi Axel Olrik'in Epik Kurallar'ı yönünden ele alınmıştır. Mesnevinin epik karakteri değerlendirilirken Türk halk hikâyeleri ve Türk destancılık geleneği de göz önünde bulundurulmuştur. İnceleme neticesinde mesnevinin epik niteliğinin zengin olduğunu, Hamdi'nin tıpkı bir hikâye veya destan anlatıcısı gibi dinleyicinin/okuyucunun dikkatini canlı tutmak için çeşitli kaynaklardan faydalandığını gördük. Hamdi bilerek veya bilmeyerek halk edebiyatı mahsullerini ortaya koyan destancı ve âşıklar gibi davranmıştır. Bu yönüyle de yazar halk edebiyatı geleneğine yaklaşmaktadır. Mesneviler üzerine yapılacak bu tür karşılaştırmalı çalışmalarda Türk edebiyatının farklı gelenekleri arasındaki benzerlikler daha da gün yüzüne çıkacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yusuf u Züleyha, Epik Karakter, Axel Olrik, Epik Kurallar.

DETERMINATIONS ON EVALUATIONS OF EPIC CHARACTER OF HAMDİ'S YUSUF AND ZULEYHA MASNAVI

ASBTRACT

In this study the minstrel of Yusuf and Zuleyha written by Hamdullah Hamdi was dealed in the view of Axel olrik's epic rules. While evaluation of Mesnevi's epic

*Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rifat Eğitim Fakültesi öğretim üyesi. mehmetyilmaz27@yahoo.com.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

character, Turkish folk stories and Turkish legends were taken into consideration. At the end of research we saw that the epic quality of the poetry was very rich and Hamdi used the various sources to stay active readers and listeners as if he was teller of a story or a legend. Hamdi behaved like a epic narrator and minstrel who suggested the products of folk literature. In this view, the writer is very close to the traditions of folk literature. In such comparative studies on minstrels, similarities between different traditions of Turkish folk literature will be obvious.

Key Words: Yusuf and Zuleyha, Epic Character, Axel Olrik , Epic Rules.

I – Giriş

Türk edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ/ Zeliha¹ kıssası hakkında pek çok mesnevi yazılmıştır. Agâh Sırrı LEVEND, bu sayının manzum ve mensur yüze yakın olduğunu bildirir.²Hicri 630'da (M. 1232) de Ali adlı bir şairin yazdığı Yusuf Kıssası bunların en eskisi; edebî değer taşıyan Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinin ilki ise Hamdî'nin mesnevisidir.³Hamdî, pek çok araştırmacının da hemfikir olduğu üzere estetik unsurları ön planda tutarak canlı, kıvrak bir dille eserini vücuda getirmiş, konuyu işlerken de Kur'ân- Kerim'deki kıssadan ve dönemindeki tefsirlerden de faydalanmıştır. Ancak kendisi, Kur'ân ve tefsirlerde olmayan birçok hikâye ve rivayeti de mesnevisine eklemiştir. Dinî kaynaklarda ikinci planda kalan Züleyhâ ise Hamdî'nin mesnevisinde ön plana çıkarak Yûsuf'a denk bir hikâye kahramanı olur.

¹ “Tefsirlerde, bu kadının adının Râil olduğu nakledilmektedir. Onun isminin Zeliha/Züleyhâ olduğu da söylenmekteyse de, bu onun ismi değil, lakabı olabilir.” Kemal Polater : Kur'an ve Kitabı Mukaddes'e Göre Yûsuf Kıssası, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VIII (2007), sayı: 3,s.19.

² Levend, Agah Sırrı: Hamdî'nin Yusuf u Züleyha'sı, Türk Edebiyatı Tarihi, C.I. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yay. 3 bsk. Ankara 1988, s.188 vd. Dr. Zehra Öztürk ise, yurtiçi ve yurtdışı dahil 140 yazma nüshanın varlığından söz eder.

³ A. S. Levend, Hamdî'nin doğum tarihini H. 853- M. 1449, ölüm tarihini ise H. 909 – M. 1501; Latifî, Riyazî ve Mecdî'yi dipnot olarak, onların bilgisiyle H.914 – M.1508 tarihlerini verir. Yrd. Doç. Dr. Gencay Zavotçu ise Latifî, Riyazî ve Mecdî'nin verdiği ölüm tarihine ek olarak Fâizî'nin, Hamdî'nin ölüm tarihini H. 909- M. 1503 olduğunu söyler. Yrd. Doç. Dr. Gencay Zavotçu: Hamdullah Hamdî ve Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi'ne Genel Bir Bakış, Kocaeli ve Çevresi Sempozyumu, 2007.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Yûsuf u Züleyhâ hikâyesinin menşei ya da hikâye ile ilgili ilk belirtiler M.Ö. 18.yüzyıla kadar uzanmaktadır.⁴ Mısır hiyerogliflerinde rastlanılan ve M.Ö.18.yüzyılda, 19.sülale zamanında yaşandığına inanılan iki kardeşin masalının kısaca özeti şudur:

“ Bir zamanlar ana-baba bir iki kardeş varmış. Büyüğünün adı Anubis, küçüğünün ise Bata imiş. Anubis hem evli hem de bir eve sahipmiş. Bata ise bekârmış. Anubis’in evinde kalıyormuş. Anubis’in hayvanlarını otlatır, topraklarını sürer, ekip biçtiği topraklardan Anubis’in evine en güzellerini getirir beraber yerlermiş. Anubis de ona bir baba gibi davranır, her ihtiyacını giderirmiş. Birgün Anubis, toprakları zamanında sürüp ekmek için Bata’dan öküzüleri hazırlamasını istemiş. Tarlada toprağa serptikleri sırada tohum bitmiş; Anubis hemen eve gidip tohum getirmesini söylemiş. Bata eve gittiğinde Anubis’in karısı saçını tıyormuş. Bata tohumları alıp evden çıkarken kadın onunla birlikte olmayı teklif etmiş; kabul ederse ona güzel kıyafetler dıkeceğini de va’detmiş. Bata, şiddetle reddetmiş ve kimseye söylememesini kadına tembihlemiş. Tarlaya gitmiş. Akşam kadın hasta numarası yaparak Anubis’e, Bata’nın kendisine tecavüz etmeye kalkıştığını anlatmış. Anubis, Bata’yı öldürmek isterken Bata evden kaçmış. Bata çölde avare avare dolaşırken tanrı Pre-Harakhti’ye suçsuz olduğunu yalvararak anlatmış. Bir zaman böyle geçmiş. Pre-Harakhti, Khnum’a, Bata’ya ev yapmasını, onu evlendirmesini söylemiş. Çeşitli olaylardan sonra Bata bir yöneticinin yanına sığınır ve sonunda suçsuz olduğu anlaşılır. Yöneticinin ölümünden sonra onun yerine yönetimi ele alır.”(Simpson 2003: 80 vd.).

Hikâye yüzyıllar hatta binyıllar içinde nesilden nesile aktarılırken mutlaka pek çok değişikliğe uğramıştır. Kitab-ı Mukaddes’te Tekvin bölümünde, uzun uzadıya Yûsuf’un kıssasından söz edilir. İncil’de ise Resullerin İşleri, Bab-7’de kısaca değinilir. Kur’ân-ı Kerim’de de on iki numaralı “ Yûsuf Sûresi”nde geçer. Ancak, Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinde gerek konunun ele alınış biçimi gerekse kahramanlarla ilgili anlatılan olayların çoğu ne Kur’ân’da ne Kitab-ı Mukaddes’te geçmektedir. Özellikle Yûsuf’la alakalı olanlar, onun bir peygamber ya da en azından “salih bir kul”

⁴ Prof. Dr. Gönül Ayan; Ahmed Ziya, Yûsuf u Züleyha, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi 1930 tarihli kaynağa dayanarak hikâyenin menşei ile ilgili şu bilgiyi verir: “ Mısır hiyerogliflerinin okunmasıyla ortaya çıkan bilgilerden “iki kardeş” masalındaki küçük kardeşin bahtsız serüveninin Yûsuf’un başına gelenlerle bağdaştırılanlar bulunduğu gibi, halk hikâyelerinden “Telli Top”ta kardeşlerinin hasedini mücip olan küçük kızın bahtsızlığını Yûsuf’un bahtsızlığı ile benzer görenler ve kaynak gösterenler mevcuttur.” Ahmet Yesevi Etkisiyle Yazılan İki Yusuf u Züleyha, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sayı:3, Konya 1997,s. 31-38.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

olduğu dikkate alınmaksızın çok detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Şunu hatırd tutmak gerekir: Bu anlatılanların büyük bir kısmı – tefsir kitaplarında geçiyor olsalar bile- İsrâîlyat nevinden asılsız, uydurulmuş hikâyelerdir. Nitekim Kemal POLATER de “ Tefsirlerde yer alan rivayetlere göre vezir, bu olaydan kısa bir süre sonra ölmüş ve hükümdar bu kadını, Hz. Yusuf’la evlendirmiştir. Hz. Yusuf, onu bâkire olarak bulmuş ve gerdek gecesi Hz. Yusuf ona uzun uzadıya nasihatler etmiştir. Bu rivayetlerin içeriği Kur’an’ın ordaya koyduğu esaslara ters düşmese de, gerdek odasındaki bu detaylara nasıl ulaşıldığı hayret vericidir” (Polater 2007: 27) diyerek benzer düşünceleri dile getirmektedir.

Hamdi'nin mesnevisinin epik karakterini ele almadan önce bu mesnevideki bazı motiflerin halk hikâyelerindeki motiflerle ortak niteliklere sahip olduğunu belirtmekte fayda görüyoruz. Hamdi, mesnevide olayları anlatmaya başlarken Türk Halk hikâyelerinde ve destan metinlerinde kalıplaşmış ifadeleri kullanır. Gerek Danişmendnâme gerekse Battalnâme’de meclislerin giriş cümleleri umumiyetle, “ Râvî şöyle rivâyet ider ve üstâd şöyle hikâyed ider”, “ Râvîler şöyle rivâyet kılurlar ki...” (Demir 2004: 61 vd.) gibi ifadeler kullanılır. Aynı kalıplaşmış giriş cümleleri mesnevide de bulunur.

“ Kısâ-i Yûsuf’u rivâyet eden
İhveti cevri ni hikâyed eden” (Onur 1991: 90)⁵
“Râvîler der ki tîfl iken bu güyâ
Bir gece gördü bir aceb rü’yâ” (Onur 1991:131)

Bütün mesnevi boyunca bu tarzda beyitleri görmek mümkündür. Manas destanının Cusup Mamay varyantında “Comok Başı” isimli, destan metniyle alakası olmayan; ancak, dinleyici/seyirciyi olaya hazırlayan bir bölüm bulunur.⁶ Aynı şekilde

⁵ Kaynak olarak kullandığımız eserin imlâsına dokunulmamıştır. Ayrac içindeki sayfa numaraları kaynak esere aittir.

⁶ “E...E...Ey,
Ulamadan ulasak,
Ululardan surasak,
Murunku ötkön çaktarda,
Çığış-tündük caktarda,
Ene-Cay degen cer bolgon,
Ceri sonun keng bolgon,
Colu çok adam kirgisiz,
Özönü tokoy cer bolgon,
Betektetip, kirişip,
Törlörü tülâng gül bolgon,
Egin ekse mol bolgon,
Az aydasa köp bolgon,
Oroo, kaznak cık bolgon”

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Hamdi de “Matla’-ı Dâstân-ı Züleyhâ bölümünün girişine okuyucuyu Züleyhâ ile ilgili hikâyeye hazırlayan beyitler yerleştirmiştir.

“Yine deryâ-yı aşk cûş etti
 Oldu pür-mevc hoş-hurûş etti
 Anda gark eyleyen seffinesini
 Buldu dürr-i bekâ hazinesini
 Âteşindir meger bu bahr-i amîk
 Ki harîk oldu her ki oldu garîk
 Aşktır bî-karar eden feleği
 Çâh-ı Bâbil’de bend eden meleği
 Dîl-i bî-aşk lâşe-i lâşey
 Cân ki bî-aşk ola olmaya hayy
 Aşk derdi ki merdi ferd eyler
 Kendinin gayrının ana derd eyler
 Bende edindi nice cânları aşk
 Gâret eyledi hânumânları aşk
 İbn-i Edhem ki terk-i Belh etti
 Gayrını ana aşk telh etti
 Kays’ı Mecnûn eden bu sevdâdır
 Ara yerde bahâne Leylâdır
 Lezzet-i aşkı bulmasa Pervîz
 Leb-i Şîrîn’den eyler idi giriz
 İçti Ferhâd aşk câmını
 Verdi Şîrîn’de cân-ı şîrîne
 Vâmık olmasa aşktan vâye
 Bakmaz idi izâr-ı Azrâ’ya
 Münkir isen eger bu gavgaya
 Nazar et kıssa-i Züleyhâ’ya (Onur : 180/18)

Halk hikâyelerinde ve masallarda sevgililer birbirini rüyada görerek aniden âşık olurlar. Kirmanşah Hikâyesi’nde, Şamilî Hikâyesi’nde sevgililer rüyada âşık olurlar (Alptekin 2005:174-240). Hamdi’nin mesnevisinde de Züleyhâ, Yûsuf’u rüyasında görür ve onun güzelliğine vurulur.

“ Bir gönül sayd edici cân gördü
 Nice cân bir güzel cüvân gördü

.....
 Manasçı daha sonra Han Mamay’ı anlatır. Comok Başının en sonunda ise asıl konuya giriş isteğini dile getiren;

“Munu mınday taştaylı
 Alooke handın Kırgızdı

Çapkanın baştaylı” mısraları yer alır. Aytuuçu: Cusup Mamay, Manas-1, Oş 1995, s.21 vd. Ayrıca “Manas” Eposunun Okuyularının Kısaça Bayanı, Şincan El Basması, 1995, s.1-5.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/8 Fall 2009*

Sûreti âfitâb-ı âlem-i nûr
Nâz-perverd-i hüsnü bâğ-ı sürûr” (Onur :187)
Züleyhâ, Yûsuf’un aşkından erimiş, “hilâl” olmuştur.
“Aşk eser eyledi Züleyhâ’ya
Akli milkini verdi yağmaya
Ayın on dördü iken oldu hilâl
Gitti hüsn ü cemâl kaldı hayâl” (Onur :194)

Yûsuf’u birkaç kere rüyasında gören Züleyhâ, kendisini “yedi iklim”den gelip de isteyenleri reddeder. Mısır Azîz’i isteyince, Yûsuf’tur, diye hemen kabul eder. Ancak netice Züleyhâ için hayal kırıklığıdır.

“Perilerle evlenme” Türk dünyası masallarında sıkça karşımıza çıkan bir motiftir. Kahraman, peri kızıyla evlenir, ondan bir çocuğu olur (Yılmaz 1994: 61). Hamdi de mesnevide buna benzer bir rivayeti anlatır. Rivayete göre, Mısır Azîz’i Züleyhâ ile hiçbir zaman birlikte olamamış, Züleyhâ’nın yerine onun sûretine giren bir peri kızı ile birlikte olmuştur (Onur : 237). Dolayısıyla Yûsuf, her zaman bâkire kalmış Züleyhâ ile evlenmiştir.

II – Epik Kuralların Tespiti

Hamdi'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi, mesnevi formunda olmasına rağmen içinde destanlarda rastladığımız epik motiflerin çoğuna sahiptir. Ünlü halkbilimci Axel OLRİK “Halk Anlatılarının Epik Kuralları” adlı incelemesini ilkin, 1908 yılında Berlir Tarihçiler Kongresi’nde sunmuştur. Onun bu çalışması sonradan “ Epik Kanunlar Teorisi” olarak adlandırılacak kadar önemlidir (Çobanoğlu 2002: 114).⁷ “A. OLRİK’e göre halk anlatılarının epik kuralları süper organiktir. Bir başka ifadeyle tamamen nevi şahsına münhasır bir olgu olan kültürün ayrılmaz bir parçasıdır ve buna göre halk aşığı veya destancı bir kez anlatmağa başladı mı hiç farkında olmasa da veya ister istemez kontrolünde olduğu bu kanunları takip etmek zorundadır” (Çobanoğlu 2002:115). OLRİK’in kuralları zaman zaman eleştirilmişlerse de “sözlü edebiyat türlerinde ortaya çıkan pek çok türü ve şekil problemini çözmekte kullanışlı olmuşlardır. Bu kurallar şöyledir:

⁷Çobanoğlu, kuralları açıklarken başlıca iki kaynaktan faydalanır: Biri Milli Folklor dergisinin 1994 yılında yayımlanan ve iki sayı devam eden “Halk Anlatılarının Epik Kuralları –I –II, diğeri ise Alan Dundes, The Study of Folklore, Prentice – Hall Inc- 1965’tir. Biz, kuralları açıklarken bütün kaynakları göz önünde tuttuk.

1 – Giriş ve Bitiriş Kuralı

Anlatı (sage) birdenbire başlamaz ve birdenbire bitmez. Bu ilke giriş ve bitiriş(kapanış) kuralıdır. Anlatı durgunluktan coşkunuğa doğru giderek başlar ve çoğu zaman başlıca kişilerden birinin başına gelen bir felâketi içeren sonuç olayından sonra coşkuntuktan durgunuğa giderek biter. Daha uzun anlatılarda bu gibi birçok durak noktaları gerektirir; kısa bir anlatı için sadece bir durak noktası yeterlidir (Olrik 1994a: 2-3, Yılmaz 1999: 183, Çobanoğlu 2002: 116).

Giriş ve Bitiriş Kuralı, Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin esas hikâyeye kısmını oluşturan olayların çoğunda karşımıza çıkar. Her olay halkası kendi içinde giriş ve bitirişe sahip olduğu gibi, aynı zamanda bir diğer olayın da hazırlayıcısı özelliğindedir.

“Matla’-ı Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhi’s-selâm” bölümünde Yûsuf kıssasına giriş yaparken bir durgunluk hâlinin varlığı göze çarpar. Konuya hazırlık beyitlerinden sonra:

“Ma’nîye gerçi sûret oldu tarîk
Menzile er yolunda kalma refik
Yûsuf’un kıssasın bahâne getir
Kalbinin gussasın beyâne getir
Enbiyânın menâkıbın söyle
Mübtelâlar merâtibin söyle
Râvi-i dâsitân-ı devr-i kadîm

Der vefat eyledi çün İbrâhim” (Onur: 51) beyitleriyle “durgunluğun” bir anlamda tasvirini yapar. Bu beyitler, aynı zamanda okuyucu/dinleyicide bir merak duygusu da uyandırır. Hamdi’nin Yûsuf’un şeceresini anlatması, Yûsuf’un rüya görmesi, kardeşlerinin kıskanması... gibi bölümler, ayrı ayrı durgunluktan coşkunuğa doğru bir gelişim seyri takip eder. Yûsuf’un kardeşlerinin tuzak kurup onun canına kastetmeye çalıştıkları “ İhvet-i Yûsuf’un Âleyhi’s-selâm Birbiriyile Meşveretidir ki Ol Nûr-ı Dîde-i Ya’kûb’dan Âleyhi’s-selâm Dûr Ederler” bölümündeki entrika “coşkuntuk” halini doruğa çıkarır.

“Gelin anun işini bitirelim
Yâ helâk edelim yâ yitirelim

.....
Dedi Şem’ûn ki öldürün anı
Hîlesinden halas edin cânı
Öldürün tâ ki zâhir olmaya râz
Duymaya hâlimizi her gammaz
İletin anı bir mağaraya dûr
Kalsın ol yerde bî-ker ü mehcûr” (Onur: 71)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Şair entrikayı, bütün beyitlere başarılı ir şekilde yayarak tecessüs duygusunu üst noktada tutmuş ve devamlılık sağlamıştır. Yûsuf'un kuyuya atılması, kervancılarla Mısır'a getirilip köle olarak satılmasından sonra esas hikâyenin Yûsuf'la ilgili bölümünün kısmen duraklaması takip eder. Aslında Yûsuf Mısır'da yine hareketli zamanlar geçirir; çeşitli şehirlere götürülür, halka teşhir edilir...vb. Bütün bu yaşananlar hikâyenin tamamında gerçek bir coşkunluk halinin işareti olamazlar; çünkü hikâyenin diğer kahramanı Züleyhâ metinde henüz bilinmemektedir.

“Cemâl-i Cihân Ârâ-yı Yûsuf'a Aleyhi's-selâm Mâlik Arz-gâh Yaptırdığı ve Duhûl-i Kıssa-i Züleyhâ Radiyallah Anha” isimli bölüm, Yûsuf'un soyunun anlatıldığı bölüm gibi durgun bir halde anlatılır. Şair sözü râvilere getirerek:

“Münkir isen eger bu gavgaya
Nazar et kıssa-i Züleyhâ'ya
Milki Mağribte var idi bir şah
Râm idi buyruğuna milk-i sipâh
Sâhib-i taht u baht u tâc u âlem

Nâmı Taymûs u Tarim-i Alakan” (Onur : 181) beyitlerinde Züleyhâ'nın soyunu anlatmaya başlar. Tıpkı Yûsuf'ta olduğu gibi bu sefer de Züleyhâ'nın Mısır'a gelip Yûsuf'la karşılaştığı zamana kadar yaşadıkları, artan bir coşkunluk haliyle tasvir edilir.

Hamdi, mesneviyi oluştururken, bir bütün olarak olayları değişik merkezlerden toplayarak ve her olayı da kendi içinde çeşitli entrikalarla canlı kılarak, asıl hikâyenin iki kahramanı olan Yûsuf ve Züleyhâ'nın çevresinde olaylar halkası oluşturur. Böylece konuların rahatça anlaşılabilmesi için zaman zaman coşkunluk hali kesilerek duraklamalar oluşturulur. Ama aynı zamanda, bir olayda “duraklama” meydana gelirken, bir başka olayda durgunluktan coşkunluğa doğru bir akış görülür. Hamdi, tıpkı bir halk hikâyesinin anlatımında âşîğın kendi dinleyicisinin dikkatini canlı tutmak için gösterdiği performansın aynısını eserinde canlılığın, macera ve gerilim duygusunun kaybolmaması için göstermiştir. Biz, coşkunluğun sona ermesini; ancak, Yûsuf'un Züleyhâ ile evlenmesinden sonra, ölümünde görüyoruz.

2 – Yineleme Kuralı

Edebiyatta yinelemeden başka konuya önem kazandıracak birçok araç vardır. Mesela, olay ayrıntılarına inilerek verilebilir. Fakat halk anlatıları tam anlamıyla ayrıntılarına inme tekniğinden yoksundur ve pek ender olan tasvirler de çok kısa oldukları için konuya önem kazandıran etkili bir araç olamazlar. Onun için bir tek yineleme

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

seçeneği kalır. Anlatıda ne zaman çarpıcı bir sahne ortaya çıksa, durum olayın akışını kesmeyecek şekilde uygunsa sahne yinelenir. Bu sadece gerilimi arttırmak için değil, aynı zamanda anlatının boşluklarını doldurmak için de gereklidir. Çünkü Sage yineleme olmadan tam olarak kendi biçimini kazanamaz.

Yineleme her zaman üç sayısına bağlıdır. Fakat üç sayısı aynı zamanda kendi başına bir kuraldır. Üç, geleneksel anlatılarda karşılaşılan insan ve nesnelere en yüksek sayısıdır. Hiçbir şey halk anlatılarını, çağdaş edebiyattan ve gerçeklerden üç sayısı kadar ayıramaz (Milli Folklor 1994a:3, Yılmaz 1999:89).

Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde yineleme (tekrar), özellikle gerilimin üst düzeyde tutulması için sıkça görülür. Yûsuf'un kardeşlerinin onu kıskanması ve kuyuya atmaları, Hz Ya'kûb'un üzülmeye ve nihayetinde Yûsuf'un kervancılar tarafından köle olarak Mısır'da satılmasıyla hikâyenin bir bölümü için macera ve gerilim sona erer. Kısmen Mısır Azîz'i nin yanında sakin bir hayat yaşayan Yûsuf, Züleyhâ'nın birlikte olma talebini reddedince metinde yineleme sahneleri ortaya çıkar. Yûsuf tekrar zahmetli ve sıkıntılı bir hayata (zindan) başlar. Rüya tabir etmesindeki ustalığı ve isabetiyle Yûsuf zindandan çıkar. Hükümdarın maliye işlerine bakar. İyi halden kötüye, kötüden iyi hale gidiş; sürekli bir yineleme söz konusudur. Hz.Ya'kûb, Yûsuf'un üzüntüsünden kör olmuştur. Oğulları yiyecek için Mısır'a gidip Yûsuf'tan yiyecek alıp da Bünyâmin hırsızlık suçlamasıyla Yûsuf'un yanında bırakılınca Hz. Ya'kûb tekrar büyük bir üzüntüye kapılır. Daha sonra Yûsuf'un kendisini kardeşlerine tanıtip babasına haber göndermesiyle Hz. Ya'kûb bu sefer de çok mutlu olur. Ancak metnin tamamına baktığımızda, yineleme kuralının zayıf kaldığını söylemek mümkündür.

3 – Üçler Kuralı

Üç sayısı, geleneksel anlatılarda karşılaşılan insan ve nesnelere en yüksek sayısıdır. Fakat halk anlatıları dünyasının tümü bu kurala uymaz. Hint hikâyelerinde, özellikle edebi masallarda onun yerini Dörtler Kuralı (**das Gesetz der Vierzahl**) alır. Bu Hint halkının dini kavramları nedeniyle böyledir.

Üç sayısı, halk geleneklerinin büyük bir bölümünde ve ilkeliliğin görünüşünü taşıyan masal, mit, ritüel ve efsane gibi bütün türlerde inatla korunmuştur. Üçler Kuralı, halk gelenekleri dünyasında geniş bir orak keşiği gibi uzamaktadır. Birçok kültür bu egemen gücün etkisi altındadır. Gerçek halk anlatılarında Üçler Kuralı yıkılmaz egemenliğini sürdürür (Yılmaz 1999: 94, Çobanoğlu 2002: 116).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

“ İhvet-i Yûsuf Aleyhi's-selâm Gürg-i Garîbi Sayd Edip ve Resen-i İftirâyı Ana Kayd Ettikleridir” bölümünd üçler kuralı görülür. Yûsuf'un kardeşleri Hz. Ya'kûb'a yalan söyleyip Yûsuf'u kurt yedi, dediklerinde Hz. Ya'kûb gidip o kurdu getirmelerini söyler.

“Dedi Ya'kûb anı varın getirin
Esb-i da'vâyı menzile yetirin
Bağlayın anı katımda müdâm
Hem-demim ola halvetimde müdâm
Kokup andan gazâlimin bûyun
Göreyin dem-be-dem anun rûyun” (Onur : 118)

Hz. Ya'kûb'un kurdu sorguya çekmesi, Yûsuf'un kardeşlerinin orada olması üçler kuralına güzel bir örnektir. Yûsuf'un Züleyhâ'nın birlikte olma isteğini reddedip kapıdan çıkarken Azîz'e rastladığı sahnede de bu kuralın tesiri görülür (Onur 1991 : 327).

4 – Bir Sahnede İki Kuralı

Bir Sahnede İki Kuralı, katı bir kuraldır. İki, aynı zamanda ortaya çıkan en yüksek kişi sayıdır. Aynı zamanda ortaya çıkan üç kişiden her birinin kendi kişiliğiyle rol alması geleneğin bozulması demektir. Bütün anlatı boyunca yalnız iki kişi aynı sahnede ortaya çıkar. Üçüncü kişi veya halk, iki kişinin konuşması veya savaşı sırasında sadece seyirci olarak katılmaktadır. Edebi tiyatrodaki çok kullanılan üç veya daha fazla kişinin konuşmasına halk anlatılarında yer verilmemektedir (Olrik 1994a: 4, Yılmaz 1999: 98, Çobanoğlu 2002:116).

Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde en sık görülen ve başarılı bir şekilde uygulanan kuralların başında bu kural gelir. “ Matla'-ı Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhi's-selâm, Yûsuf Aleyhi's-selâm Civâr-ı Mısrda Nil'e Girdiğidir, Mâh-ı Ken'ân Aleyhi's-selâm Arz-gâh-ı Cemâlde Cemâlin Arz Edip ve Mihr-î Mağrib Ana Mukabil Olup Pür-Tâb-ı Câm Ma'rifetiyle Mest ü Harâb Olduğudur, Züleyhâ Halvet-Hâne-i Yûsuf'a Aleyhi's-selâm Zâfer Bulup Anun Du'âsı Berekâtında Basarı Nûr Bulup Tarâvet-i Şebâb ile Bâğ-ı Cemâl-i Tâze vü Ter Olduğudur” gibi pek çok bölümde kuralın işlendiği görülmektedir. Züleyhâ'nın Yûsuf'un huzuruna getirilip Yûsuf'un önce onu tanımaması daha sonra da Züleyhâ'nın kendisini tanıttığı bölüm, mesnevinin en dramatik sahnelerindedir. Yûsuf, Züleyhâ'yı bildikten sonra aralarında geçen konuşma Bir Sahnede İki Kuralı'nın başarılı bir örneğini teşkil eder.

“ Çün yine akl u cânı geldi tene
Yûsuf anunla başladı suhana
Dedi kanı şebâb-ı şevk-ı cemâl
Dedi gitti niteki zevk-i visâl

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Dedi şimşadı ne eyledi ham
 Dedi hicrin yükün çeker muhkem
 Dedi bağında nergisin kanı
 Dedi sensiz çok ağladı kanı
 Dedi müşkün ne eyledi kâfûr
 Dedi vardı ana gözümdeki nûr
 Dedi n'oldu ya bunca la'l ü güher
 Tâk u eyvân ü tac u tavk u kemer
 Dedi verdim yele cihân güheri
 Andan aldıkça hüsnünün haberini
 Her ki senden haber getirse bana
 Zer nedir cân u ser verirdim ana” (Onur : 386)

5 – Zıtlık Kuralı

Zıtlık Kuralı'yla Bir Sahnede İki Kuralı birbirini tamamlamaktadır. Sage'de her zaman bir kutuplaşma vardır. Zıtlık, epik yapının önemli bir kuralıdır: Genç ve ihtiyar, küçük ve büyük, insan ve canavar, iyi ve kötü.

Zıtlık Kuralı, halk anlatılarının başkahramanından, özellikleri başkahramana zıt olma gereksinimiyle belirlenen diğer bireylere kadar etkili olur. Bazı entrika tipler de Zıtlık Kuralı'na tam olarak uyar:

1. Kahraman, câninin öldürücü fiiliyle ölüme gider.
2. Büyük kralın, önemsiz ve yönetme yeteneği az olan bir halefi vardır (Yılmaz 1999: 103). Hamdi'nin eserinde zıtlık kuralı, Yûsuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılması ve kardeşlerinin Hz. Ya'kûb'a gidip “Yûsuf'u kurt yedi” demeleriyle gelişen bölümde bulunur. Kardeşlerin Yûsuf'u kıskanmaları, babalarının bazı hareketlerine ve Yûsuf'un gördüğü rüyaya bağlanır. “Şu iki neden, kıskançlıklarının artmasına yol açar: Bir bayram günü Yakub, Yusuf'u süsler; sırtına da İbrahim peygamberin gömleğini giydirir. Bunu gören kardeşleri kıskançlıktan ne yapacaklarını bilemezler. İkincisi de şudur: Yakub'un bahçesinde bir ağaç vardır. Yakub'un oğlu dünyaya geldikçe, Allah'ın izniyle ağaçta ayrı bir dal belirlemektedir. Yusuf doğunca beliren dal, öteki dalları gölgede bırakacak derecede büyümüştür.” (Levend 1988:176). Zıtlık kuralı bunun dışında pek yoktur. Olan yerlerde ise zayıf kalır. Aslında Yûsuf'la Züleyhâ'nın hikâyesi, her ne kadar sonu mutlu bitse de temelde zıt eylemler ve kavramlar üzerindedir. “İnsanın dünyada sıkıntı çekmeden rahata eremeyeceği, *her nimetin bir külfeti olacağı* sözünün somut bir örneğidir.” (Zavotçu 2007: s.3).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/8 Fall 2009*

6 – İkizler Kuralı

İki kişi aynı rolde ortaya çıktığında, bunların ikisinin de küçük zayıf olarak tasvir edildiğini gözleyebiliriz. Bu iki tip yakından ilişkili iki kişi, Zıtlık Kuralından uzaklaşarak ikizler kuralının etkisi altına girer. “İkizler” kelimesi burada geniş anlamda ele alınmalıdır. Hem gerçek ikizler hem de aynı rolde olan iki kişi anlamına da gelebilir. İkinci derecede gelen tipler çift olarak ortaya çıkmaktadır (Olrik 1994a:5, Çobanoğlu 2002:116).

Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin birçok bölümünde “ikizler kuralı” görülür. Mesnevinin hemen başında “Matla’-ı Dâstân-ı Yûsuf Aleyhi’s-selâm” bölümünde, Hz. İshak’ın vefatı sonrasında Ya’kûb ve İs’in babalarından “el almak” için yaptıkları av mücadelesinde kural görülür. Her ikisi, biyolojik olarak ikiz olmasalar bile hikâyede aynı roldedirler. “Yûsuf Aleyhi’s-selâm İhveti Leb-i Çâhdan Dehân Açıp Ol Dahi Anlara Zebân-ı Hikmetle Cevâb-ı Sevâb Verdiğidir” (Onur : 90) isimli bölümde her sahnede Yûsuf ve bir kardeşi karşılıklı konuşturulmuştur. Züleyhâ’nın Yûsuf’u rüyada gördüğü bölümler (Onur :204/208 vd) ikizler kuralının başarıyla uygulandığı yerlerdir. Ancak metnin içinde hikâyenin akışa göre bazen ikizler kuralından, bir sahnede iki kuralına kaydığı da görülür.

7 – İlk ve Son Durumun Önemi Kuralı

Bir sürü kişi veya nesne peş peşe ortaya çıkınca en önemli kişi önce gelir. Buna rağmen sonuncu gelen kişi anlatının duygudaşlık doğurduğu kişidir. Bu ilişki denizcilik terimleriyle ifade edilebilir; “Baş Tarafın Ağırlığı” (**das Toppgewicht**) ve “Kıç Tarafın Ağırlığı” (**das Achtergewicht**). Anlatının ağırlık merkezi her zaman **Achtergewicht**’te yatmaktadır. Üçler Kuralı’yla birleşen **Achtergewicht** halk anlatılarının en önemli özelliğidir, epik bir kuraldır. Dini çerçeve içinde ise **Toppgewicht** egemendir (Milli Folklor 1994b:4, Yılmaz 1999: 106).

Özellikle “Mısır Bânûları Gaybetten Züleyhâ Üzerinde Bâd-Melâmet Esdirdikleri Âkibet Müşâhâde-i Cemâl-i Yûsufda Hayret Bıçağ ile Ellerin Kesdikleridir” bölümünde “ilk ve son durumun önemi kuralı” başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Yûsuf’la Züleyhâ’nın yaşadıkları dedikodu olarak şehre yayılır. Kadınlar Züleyhâ’yı ayıplarlar.

“Gül-i Mısır’ın çün oldu râzî âyân
Oldu il dâstânına destân
Gaybet etti zenân-ı Mısır anı
Ki sever bir gulâm-ı İbrânı”
.....

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

“Ger bizimle olaydı ol dildâr
Bizziz etmezdi bir tarafta karâr
Vaslımızdan olurdu hâtırı şâd
Bizim ile verir alırdı murâd” (Onur : 335)

Bu dedikoduyu haber alan Züleyhâ mükellef bir sofrâ hazırlayarak dedikoducu kadınları çağırır. Kadınların eline birer bıçakla turunç verir ve şöyle der:

“Dedi ey Mısr-ı hüsne bânûlar
Meclis-i izz ü nâze meh-rûlar
Zemm eder bu bî-dil ü cânı
Ki sever bir gulâm-ı İbrânî
Size arz eyler izârın o nur
Ben garîbi tutardınız ma’zûr” (Onur : 338)

İlkin kadınların önüne çıkmayı reddeden Yûsuf, sonunda Züleyhâ'nın yalvarmalarına dayanamayarak çok süslü kıyafetlerle ve yanında bir cariye ile kadınların karşısına çıkar. Kuralda da belirtildiği üzere, Yûsuf'un görünmesi “duygu halini” en üst düzeye çıkarır. Yûsuf'un güzelliği karşısında kadınlar kendilerinden geçerler.

“ Eyle yanıldı şevkden amelin
Ki turuncu sandı kesti elin
Dilleri çün pür oldu hayretten
Ellerin kestiler ferağâten

.....

“ Bir gürûhu bu zenlerin o zamân
Kesti cândan elin yıkıldı hemân
Yûsuf'un tîğ-ı aşkı çün erdi
Duymadı yâresine cân verdi
Ba'zı aşkından oldu sevdâyî
Ser ü pâyı bürehne rüsvâyî
Aklı bünyâdına erişti hâlel
Oldu dîvâne ta erince ecel
Ba'zının aklı geldi bir pâre
Kaldı Yûsuf gamında âvâre
Oldu hem-derd ü gam Züleyhâ'ya
Hem-neges oldu âh ile vâya” (Onur : 339/341)

Bu bölümün haricinde Yûsuf'un zindana atılıp orada kaldığı sırada, hiç kimsenin hükümdarın rüyasını yorumlayamayıp nihayetinde Yûsuf'un çıkıp yorumlaması ve sıkıntılı durumdan hükümdarı kurtarması da bu kural dâhilinde düşünülebilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

8 – Anlatımda Tek Çizgililik Kuralı

Çağdaş Edebiyat çeşitli entrika çizgilerini birbirine karıştırmaktan hoşlanır.

Fakat halk anlatılarında bir olay çizgisini başkasıyla karıştırmaz; halk anlatıları her zaman tek çizgidir. Eksik kalan ayrıntıları tamamlamak için geriye dönüş yapmaz. Eğer daha önceki olaylar hakkında bilgi vermek gerekiyorsa, bu bir konuşmanın içinde verilir. Halk anlatılarından bozulmuş edebiyat ürünlerini bu kuralla asıl halk anlatılarından ayırabiliriz.

Tek olay çizgili halk anlatısında resim sanatının perspektif kavrayışı yoktur. Anlatıcı sadece sonra gelen olayları yan yana dizen kabartmaların tekniğini bilir. Yapısı heykeltıraşlığın ve mimarlığın yapısı gibidir; bu nedenle sayılara ve diğer simetri gereksinimlere sıkı sıkıya bağlıdır (Olrik 1965:136/137, Çobanoğlu 2002:117, Yılmaz 1999: 112).

Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde olayların gelişim seyri birbirini takip eder; yani tek çizgi üzerinde ve sürekli ileriye doğru bir hareketlilik vardır. Hamdi, girişte Yûsuf'un şeceresini, aile ilişkilerini, kardeşleriyle olan husumeti ve sonunda onu Mısır'a getirip bırakır. Ondan sonra Züleyhâ'nın hikâyesini başından(çocukluğundan) ele almaya başlar. Şair, hiçbir zaman modern edebî metinlerde görüldüğü gibi geriye dönmelere, metnin kurgusunu sağlamlaştıracak olaylara veya tahlillere girişmez. Ancak, rivayetlerle hikâyeye bir başkalık ve onu tekdüzelikten kurtarmaya çalışır. Mesnevi formunun ve dönemin tahkiye algılayışının çerçevesi içinde bunu başarır da. Hamdi bu tavrıyla, halk hikâyesi anlatan âşıklerle benzerlik gösterir. Manasçılarının da dinleyicilerin ilgisini canlı tutmak, onları olayların atmosferinde yaşatma çabaları bu tarzdadır.

9 – Kalıplaştırma Kuralı

Halk anlatılarında kalıplaştırmaya katı bir biçimde uyulur. Aynı çeşitten iki insan veya durum elverdiği ölçüde değişik değil, mümkün olduğu kadar birbirine benzerdir. Hayatın böyle katı üsluplaştırılmasının kendine özgü bir estetik değeri vardır. Gereksiz olan her şey atılmış ve sadece gerekli olanlar göze çarpıcı bir durumda ortaya çıkarılmıştır. Kalıplaştırmanın temelinde Üçler Kuralı vardır (Yılmaz 1999:120).

Yûsuf u Züleyhâ'da özellikle kahramanların tasvirlerinde kalıplaştırma kuralı uygulanmıştır. Olaylar değişse de Yûsuf için sürekli "güzellik" ve buna bağlı olarak "iffet" kavramları ön plana çıkar. "Ol mâh-ı bî-günâh, cemâl-i Yûsuf, Yûsuf Aleyhi's-selâm Şehr-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

iNâblus'a Erip Cemâl-i Nûru Ehl-i Şehr-i Müselmân Ettiğidir” gibi kalıplaşmış sıfatlarla Yûsuf'un güzelliği mesnevi boyunca vurgulanır. Züleyhâ'nın çocukluğu ve gençliği anlatılırken bir yerde onun güzelliğinden söz edilir.

“ Hak ana vermiş idi bir duhter
Yüzü âyine müşteri ahter
Fitne-i sâ'at ol dem oldu pedîd
Tarf-ı Mağribde doğdu ol hurşîd” (Onur :181)

Şair, daha sonra uzun uzadıya Züleyhâ'nın güzelliğini anlatır. Züleyhâ, Yûsuf'u rüyasında gördükten sonra metin içinde “arzulayan, talep eden, kavuşmak isteyen” biri olarak tasvir edilir.

10- Büyük Tablo Sahneleri

Sage her zaman Büyük Tablo Sahneleriyle doruğa erişir. Bu sahnelerde Sage kahramanları yan yana gelirler: Kahraman ve atı, kahraman ve canavar. Bu görkemli durumlar çoğu zaman gerçeğe değil hayale dayanır (Milli Folklor 1994b:5).

Büyük Tablo Sahneleri bir geçicilik duygusu değil, bir çeşit zaman içinde süreklilik niteliği taşır. Bu sahneler insanın kafasında bir resim olarak ortaya çıkabilen bir güç taşımaktadır.

Mesnevide Yûsuf'un kardeşlerinin toplanıp Yûsuf'u kuyuya atma sahnesi, Hz. Ya'kûb'a kanlı gömleği getirip onu kurt yedi, dedikten sonra kurdun Hz. Ya'kûb'un huzurunda konuşması, Yûsuf'un Züleyhâ ve Mısırlı kadınların önüne çıkması... gibi pek çok sahne büyük tablo sahnelerine örnek gösterilebilir. Mısır'a yiyecek almaya gelen kardeşlerle Yûsuf'un ilk defa buluşması tablo sahneleri açısından ilginçtir.

“İzn ile çün katma girdi bular
İzzet ile selâm verdi bular
Çünkü arz ettiler neseblerini
Hidmete gelmeğe sebeplerini
Nazar edip bunlara heybet ile
Dedi Yûsuf itâb ü töhmet ile
Sizde yok nesl-i enbiyâ eseri
Görünür hilye vü riyâ eseri” (Onur : 405)

11 – Anlatı Mantığı Kuralı

Sage'nin bir mantığı vardır. Ortaya konulan temaların konunun ana hatlarını etkilemesi gerekir. Ama bu olmalıdır. Sage'nin mantığı her zaman doğal dünyanın mantığıyla ölçülmez. Animizme hatta mucize ve büyüye olan eğilim onun temel kuralıdır. Her şeyden önce kabul edilmesi büyük ölçüde entrikanın iç tutarlılığına dayanır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Akla sığabilirlik pek seyrek olarak dış gereklilikle ölçülür (Olrik 1965:138, Yılmaz 1999:122).

Hamdi zaman zaman mesnevide olağanüstülükler yer verir. Kardeşleri Yûsuf'u kuyuya atıp babalarına da kurt yedi, demeleri üzerine Hz. Ya'kûb, gidip kurdu getirmelerini ister. Kurt getirildiğinde ona şikâyetle bulunur. Kurt dile gelir.

“Dedi ey cânavar muvâfık ol
Hâlıkın emri ile nâlık ol
Kurd işitip bu buyruğu durdu
Kuyruk üstünde geldi oturdu
Düzdü savtı hoş etti elhânı
Söze geldi fâsîh ü İbrânî” (Onur : 119)

Yine mesnevinin bir başka yerinde, Yûsuf, Züleyhâ'dan kaçarken kapıda Azîz ile karşılaşır. Züleyhâ kendisini haklı çıkarmak için Yûsuf'u suçlar. Yûsuf öldürülecekken üç aylık bir bebek dile gelip Azîz'e akıl verir (Onur : 332)

12 – Epik Birlik Kuralı

Sage için bir ölçüdür. Bu en iyi olarak gerçek Sage ile edebi eser karşılaştırılınca görülür. Entrika yapısında gevşek olayların ve belirsiz hareketlerin varlığı ürünün elden geçirildiğini gösterir. Fakat bazı özel durumlarda bu tekniğin çeşitli dereceleri vardır: Masallarda, türkülerde ve yerel efsanelerde teklik güçlüdür. Mitlerde, kahramanlık destanlarında daha az güçlü fakat halâ etkindir. Tek Entrika; epik birlik (**epische Einheit**) ve ideal epik birlik (**Eine Ideale Einheit der Handlung**) olmak üzere iki kısma ayrılır. Epik birlik, bütün anlatı öğelerinin en baştan beri ortaya çıkma ihtimali görülen ve artık gözden uzak tutulmayan olaylar yaratması şeklinde gerçekleşir. İdeal epik birlik ise, birçok anlatı öğeleri kişiler arasındaki ilişkileri en iyi şekilde aydınlatmak için bir araya gelirler (Yılmaz 1999: 128, Milli Folklor 1994b:5).

Mesnevide bütün olaylar merkezî iki kahraman ve özellikle de Züleyhâ'nın Yûsuf'a iftira edip onu zindana attırmasıyla alakalıdır. Yûsuf'un şeceresi, Hz. Ya'kûb'un üzüntüsü, Züleyhâ'nın çocukluğu, Yûsuf'un kuyuya atılması, köle olarak satılması, hatta en sonunda Züleyhâ ile evlenmesi de söylemiş olduğumuz olayın hazırlayıcı nedenleri ve tabii sonuçlarıdır. Elbette mesnevi formundaki bir eserde destanlardaki gibi kurallara tam uygunluğu bulmak mümkün değildir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

13 – Dikkati Baş Kahraman Üzerine Toplama

Halk anlatılarının en büyük kuralıdır. Sagede tarihsel olaylar anlatılıyorsa dikkat kahraman üzerinde toplanır. Başkahramanın kaderi bazı masalarda olduğu gibi gevşek bir maceralar yığını oluşturur. Yalnız düzenli tek çizgililik ve kahramana verilen önem parçaları birleştirir. Fakat genel olarak, başkahraman ve entrika birbirinden ayrılmaz. Sagede iki kahraman belirlediği zaman, bir tanesi her zaman gerçek başkahramandır. Sage onun hikâyesiyle başlar ve bütün dış görünüşüyle o, en önemli karakterdir. Bir adam ve kadın beraber ortaya çıkarsa erkek en önemli kişidir. Ama ilginin büyük bir bölümü çoğu zaman kadına gider. Yine de halk anlatısı, biçim kısıtlamaları içinde bile daha özgür ve sanatkârane gelişmeler yapma yolunu bulur (Milli Folklor 1994b:5, Yılmaz 1999: 135, Çobanoğlu 2002:118).

Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde çok başarılı bir şekilde uygulanmış kurallardan biri de budur. Mesnevinin esas hikâyesi her ne kadar “iki kahraman” üzerine ise de, bu ikiden de ön plana çıkan Yûsuf’tur. İkinci derecedeki kahramanlar, cereyan eden olaylar, hepsi Yûsuf’la ve onun temsil ettiği değerlerle ve bu değerlerin sınanmasıyla alakalıdır.

III – Sonuç

Peygamberler örnek şahsiyetlerdir. Kur’ân’da onların kıssaları anlatılırken tarihî veya siyasî bir meselenin halli için değil, insanların ibret almaları gözetlenmiştir. Bu sebeptendir ki, ayrıntı bilgilerden öte, ana fikri oluşturan düşünce aktarılır. Kıssaların menşei ile ilgili bilgiler, zaman zaman farklı kaynaklardan olabilir. Bunun gözden kaçırılmaması gerekir.

Farklı disiplinlere ait araştırma ve inceleme yöntemlerinin beşeri bilimlerde daha çok uygulanması gerektiğine inanıyoruz. Epik kuralları Yûsuf u Züleyhâ mesnevisine uygularken – bazı kurallar hariç – kuralların büyük bir kısmının varlığını gördük. Umuyoruz ki çalışmamız, farklı alanlara ait eserlerin karşılaştırmalı incelenmesine katkı sağlar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

KAYNAKÇA

- ALPTEKİN, Prof. Dr. Ali Berat, **Halk Hikayelerinin Motif Yapısı**, Akçağ, Ankara, 2005.
- AYAN, Prof. Dr. Gönül, **Ahmet Yesevi Etkisiyle Yazılan İki Yusuf u Züleyha**, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sayı:3, Konya 1997,
- ÇOBANOĞLU, Doç.Dr. Özkul, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ, Ankara, 2002.
- DEMİR, Prof. Dr. Necati, **Danışmendname**, Akçağ, Ankara, 2004.
- LEVEND, Agah Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi, C.I**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yay, Ankara 1988.
- ONUR, Haz: M. Naci, **Yusuf u Züleyha Mesnevisi**, Akçağ, Ankara, 1991.
- ÖZTÜRK, Z. **On beşinci yüzl Şairlerinden Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi'nin Yusuf ve Zeliha mesnevisinde işlenen Değerler**. Değerler Eğitimi Dergisi, 3 (10), 41-72.2005
- POLATER, Kemal, **Kur'an ve Kitabı Mukaddes'e Göre Yusuf Kıssası**, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi VIII, Sayı:3,2007.
- SIMPSON, William Kelly, **The Literature of Ancient Egypt**, Yale University Press, 2003.
- YILMAZ , Mehmet, **Kırgız Halk Masalları (Motif İndeks ve Tercüme)** , Danışman: Prof. Dr. Bilge SEYİDOĞLU, Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Enst.(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)Erzurum 1994.
- YILMAZ, Mehmet, **Manas Destanının Epik Kurallara Göre İncelenmesi (Sagımbay Orozbekov varyantı, C.I)** Danışman: Prof. Dr. Bilge SEYİDOĞLU, Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Enst. (yayımlanmamış doktora tezi) Erzurum 1999.
- ZAVOTÇU, Yrd. Doç. Dr. Gencay, **Hamdullah Hamdi ve Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi'ne Genel Bir Bakış**, Kocaeli ve Çevresi Sempozyumu, 2007.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*